

УДК 378.637.233
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-45

ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Волошенко М.О., к. пед. н.,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Одеський національний політехнічний університет

У статті проаналізовано структуру і зміст готовності педагога до здоров'язберігаючої діяльності. Здоров'язберігаюча діяльність є одним із напрямів професійної діяльності педагога, включає в себе формування здорового способу життя, збереження соціального та духовно-морального здоров'я учнів. Проаналізовано різні підходи педагога до здоров'язберігаючої діяльності, яка розуміється як інтегральна характеристика особистості, заснована на визнанні здоров'я однією з базових цінностей, що включає в себе систему мотивів здоров'язберегання, а також якості, знання й уміння, які дають педагогу змогу мобілізуватися на діяльність щодо збереження і зміцнення здоров'я для ефективного її виконання. Формування готовності до здоров'язберігаючої діяльності містить аксіологічний, когнітивний, операційний та особистісний компоненти.

Ключові слова: здоров'язбереження, педагог, розвиток особистості, готовність, особистість, професійна освіта.

В статье проанализирована структура и содержание готовности педагога к здоровьесберегающей деятельности. Здоровьесберегающая деятельность является одним из направлений профессиональной деятельности педагога и включает в себя формирование здорового образа жизни, сохранения социального и духовно-нравственного здоровья учащихся. Проанализированы различные подходы педагога к здоровьесберегающей деятельности, понимаемой как интегральная характеристика личности, основанная на признании здоровья одной из базовых ценностей, включающая в себя систему мотивов сохранения здоровья, а также качества, знания и умения, которые позволяют педагогу мобилизоваться на деятельность по сохранению и укреплению здоровья для эффективного ее выполнения. Формирование готовности к здоровьесберегающей деятельности включает в себя аксиологический, когнитивный, операционный и личностный компоненты.

Ключевые слова: здоровьесберегающая деятельность, педагог, развитие личности, готовность, личность, профессиональное образование.

Voloshenko M.O. PREPARATION FOR A PEDAGOGUE TO HEALTH-SURVIVAL COMPETENCE OF TEACHERS

The article analyzes the structure and content of the teacher's readiness for health preservation activities. Health preserving activity is one of the areas of professional activity of the teacher and includes the formation of a healthy lifestyle, the preservation of social and spiritual and moral health of students. The author analyzes different approaches of the teacher to health-preserving activity, which is understood as an integral characteristic of the individual, based on the recognition of the health of one of the basic values, including the system of motives health preservation, as well as the quality, knowledge and skills that allow the teacher to mobilize on activities for the preservation and strengthening of health for its effective implementation. The formation of readiness for health preservation activities includes axiological, cognitive, operational and personal components. Compliance with a healthy lifestyle affects the formation, preservation and strengthening of health, promotes the intellectual and spiritual development of the individual, successful learning. This is possible with the application of special health-saving technologies, focused on self-regulation of the individual and the acquisition of meaning of a healthy lifestyle, which is now being among the priorities of education.

Key words: health saving, personality development, pedagogue, readiness, personality, professional education.

Постановка проблеми. Розвиток освіти, яка визначається сучасним рівнем соціально-економічного розвитку суспільства, націлена на вдосконалення системи професійної освіти на основі ідеї якісної підготовки фахівця. Розвиток інформатизації соціуму дає особистості величезні переваги й можливість швидкого перероблення великих обсягів інформації, глобальної автоматизації та інформатизації в усіх сферах життєдіяльності. Це й визначило під-

вищення попиту на високоосвічених фахівців і постановку проблеми якості освіти як однієї з найбільш значущих для сучасного суспільства.

Під час забезпечення комплексного, системного підходу до аналізу взаємин людини із середовищем її проживання й до вирішення проблем розвитку особистості зростає потреба науково-практичного розроблення ідеї взаємозв'язку якості навколишнього середовища і здоров'я людини.

Це стає можливим у разі застосування особливих здоров'язберігаючих технологій, що мобілізують ресурсний потенціал учасників освітнього процесу на досягнення. У зв'язку з цим сприяння здоров'язбереженню як процесу, орієнтованому на саморегуляцію особистості й набуття сенсу здорового способу життя, стає стратегією розвитку особистості.

Сучасний соціокультурний простір характеризується зміною пріоритетів і цінностей, особливим значенням здоров'я суб'єктів освітнього процесу як гарантії якості розвитку особистості, що загострює необхідність удосконалення системи професійної освіти, яка підкоряється законам здоров'язберігання учасників освітнього процесу.

Виникає соціально-педагогічна необхідність у дослідженні цінностей здоров'язберігання як стратегічної ланки освітньої діяльності навчального закладу, який прагне не тільки повноцінно задовольняти, а й сформулювати потребу в здоровому способі життя в контексті розвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема здоров'я активно розглядалася відомими науковцями різних галузей (В. Казначеевим, В. Климовою, В. Скуміним, Є. Спіріним, І. Фроловим, В. Леві, А. Маслоу). Медико-біологічним особливостям зміцнення здоров'я підростаючого покоління присвячено роботи М. Амосова, Г. Апанасенка, І. Аршавського, В. Волкова, Т. Данилюк, Л. Звиняковського, М. Саричева. Валеології присвятили праці такі вчені, як В. Бобрицька, М. Болотова, І. Брехман, М. Гончаренко, М. Гриньова та ін. Особливу актуальність набувають дослідження сучасних педагогів: В. Горащука, О. Дубогай, С. Кириленко, С. Свириденко, С. Тищенко, Н. Хамської, у яких розкриваються різні аспекти формування культури здоров'я і здорового способу життя учнів [1].

Аналіз наукової та спеціальної літератури з проблеми здоров'я, практичний досвід здоров'язберігаючої освіти в нашій країні показує, що збереження здоров'я українських школярів нині зараховується до пріоритетних завдань освіти. За даними Центру медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України, здоров'я школярів останнім часом перебуває під потужним пресингом різноманітних факторів середовища й діяльності. Лише приблизно 45% дітей практично здорові, близько 45% мають функціональні відхилення, 35–40% – хронічні захворювання. Дані медичних оглядів свідчать про те, що за період навчання в школі стан здоров'я дітей погіршується в 4–5 разів, у 2 рази

зростає кількість хронічно хворих. Останніми роками у школярів відзначається зростання захворюваності органів травлення, системи кровообігу, сечостатевої системи, опорно-рухового апарату. Це визначається передусім погіршенням стану здоров'я дітей шкільного віку, які завтра стануть студентами вищих і середніх професійних навчальних закладів [2].

Постановка мети. З огляду на це, метою статті є дослідження здоров'язберігання та спроба виокремити структуру готовності педагогів до формування здоров'язберігаючої компетентності учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчально-просвітницька робота, яку проводять різні соціальні інститути, спрямована на сприяння соціальній адаптації студентів до допомоги в їхньому самовизначенні, виборі способу життя і створенні здорового способу життя. Варто зазначити, що кожен соціальний інститут у межах адміністративно-територіальної одиниці повинен виконувати свою функціональну функцію. Тому сім'я виступає як ефективно, активно та впливове соціальне явище, коректує і спрямовує збереження діяльності та зміцнює їхнє здоров'я. Місцева лікарня здійснює терапевтичний і профілактичний моніторинг якості фізичного та психічного здоров'я дитини, допомагає запобігти вчителям і працівникам шкільного персоналу як безпосередній результат спотворення міжособистісних відносин. Будинок природи та рекреації є центром культурного життя села, міста, його дозволяє, здорового способу життя молодого покоління, засобом знайомства з культурною спадщиною і традиціями громадського центру. Освітній заклад слугує координуючим фактором і регулює пропаганду здоров'я, в якому потенційний навчальний процес використовується для збільшення компонентів здорового способу життя.

На жаль, натеper мають місце значні, невиправдано високі перевантаження учасників освітнього процесу в системі освіти України. Механізми саморегуляції особистості починають функціонувати на граничних значеннях життєвих потенціалів здоров'я людей, створюючи загрозу погіршення їхнього здоров'я. Перевтома позначається на здоров'ї учасників освітнього процесу.

У законодавстві України поняття «охорона здоров'я» визначається як система заходів, що здійснюються органами державної влади й органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, фізичними особами-підприємцями, які зареєстровані в установле-

ному законом порядку та одержали ліцензію на право впровадження господарської діяльності з медичної практики, медичними й фармацевтичними працівниками, громадськими об'єднаннями та громадянами з метою збереження й відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності й соціальної активності людини за максимальної біологічно можливої індивідуальної тривалості її життя [3].

Так, наприклад, І. Павлов стверджував: «Здоров'я – це безцінний дар природи, воно дається, на жаль, на віки, його потрібно берегти». Адже здоров'я людини багато в чому залежить від неї самої, від її способу життя, умов праці, харчування, її звичок.

Формування здоров'язберігаючого простору навчального закладу – це діяльність, яка спрямована на збереження та зміцнення здоров'я учасників навчально-виховного процесу, на формування здорового способу життя вихованців і всього колективу, на створення здоров'язберігаючого простору освітнього закладу, передачу підростаючому поколінню накопичених людством культури й досвіду щодо підвищення ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих на основі усвідомлення студентом особистої відповідальності, на перетворення інтелектуальної та емоційної сфер особистості.

Змісту діяльності педагога в здоров'язберігаючому просторі освітнього закладу відводиться помітне місце. Найчастіше його зводять до трьох основних напрямів: 1) виховання в учнів стійкої мотивації на здоров'я і здоровий спосіб життя; 2) здоров'язберігаюча оцінка й контроль організації, змісту й технологій освітнього процесу; 3) організація роботи щодо оздоровлення вихованців у навчально-виховному процесі.

У контексті готовності педагога до розвитку здоров'язберігаючих компетентностей учнів важливе місце посідають напрацювання В. Бобрицької, яка виділяє такі її компоненти: когнітивний, поведінково-діяльнісний, професійно-технологічний і мотиваційний [4, с. 239–303].

Результативність здоров'язберігаючої педагогічної діяльності залежить від:

- наявності в педагогів стійких мотивацій до збереження та зміцнення здоров'я молодого покоління (мотиваційний компонент);
- розширення педагогічних знань у галузі здоров'язбереження школярів (когнітивний компонент);
- оволодіння прийомами і способами здоров'язберігаючої діяльності (поведінково-діяльнісний компонент);

- формування практичних умінь і навичок реалізації здоров'язбереження педагогічного процесу (професійно-технологічний компонент) [5].

У свою чергу, Г. Москальова [6], розуміє під готовністю педагога до розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів інтегральну якість особистості, засновану на визнанні здоров'я однією з базових цінностей суспільства, яка охоплює систему мотивів здоров'язберігаючої діяльності, якості особистості, знання й уміння, що дають їй змогу мобілізуватися на цю діяльність. До основних компонентів готовності педагога до розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів вона зараховує аксіологічний, когнітивний, діяльнісний та управлінський компоненти:

- аксіологічний компонент являє собою систему цінностей особистості, що мотивують педагога до розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів і формують позитивне ставлення до неї;
- когнітивний, спрямований на формування системи необхідних знань про теоретичні та методичні засади здоров'язберігаючої компетентності учнів;
- діяльнісний, спрямований на оволодіння вміннями здоров'язберігаючої компетентності й формування необхідних для неї якостей особистості;
- управлінський, який передбачає розвиток умінь педагога прогнозувати, планувати, організовувати, контролювати, аналізувати і здійснювати рефлексію своєї діяльності в розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів [6, с. 44].

На основі вищесказаного готовність педагога до розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів можна подати у вигляді структури, що складається з аксіологічного, когнітивного, операційного й особистісного компонентів. Охарактеризуємо кожен із них.

Аксіологічний компонент охоплює ціннісні орієнтації, мотиви, потреби вчителя, які зумовлюють успішне здійснення ним відповідного напрямку професійної діяльності. Його сутністю є ціннісна установка вчителя на рівні можливості для кожного учня реалізувати себе в здоров'язберігаючій діяльності і здоров'язберігаючому способі життя. В основу цього компонента покладено особисту установку вчителя на придбання та реалізацію знань, умінь, навичок здорового способу життя в процесі професійної діяльності й повсякденної життєдіяльності [7, с. 78]. Характеризується високим рівнем позитивної мотивації до здорового способу життя (в структурі цінностей здоров'я посідає 1–2 місця), а також

наявністю особистісних якостей, що дають змогу активно проводити здоров'язберігаючу діяльність. До них належать уміння управляти собою, своїми емоціями й поведінкою; інтерес до здорового способу життя; фізична активність; повна відмова від шкідливих звичок; почуття обов'язку й особистої відповідальності за кінцевий результат своєї діяльності; прагнення до вдосконалення рівня особистої готовності; рефлексія на рівні саморегуляції [8].

Когнітивний компонент передбачає володіння вчителем знаннями й навчаннями, необхідними для розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів. Зокрема, особливе значення має володіння вчителем інформацією про вікові, анатомо-фізіологічні та психолого-педагогічні особливості особистості в нормі й патології; фактори, що негативно впливають на здоров'я школяра; технології можливого запобігання їм і нейтралізації їх. Крім того, вчителю необхідні методики розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів, сучасні технології здоров'язбереження в умовах інтегрованого навчання [8]. Когнітивний компонент охоплює цілий комплекс професійних, методичних, валеологічних знань, необхідних учителю для розвитку компетентності здоров'язбереження у школярів, зокрема знання:

- основних положень, теорій, закономірностей з проблеми здоров'язбереження;
- науково-методичних, валеологічних, екологічних концепцій;
- правил техніки безпеки для здоров'я і збереження життя дітей;
- особливостей використання новітніх технологій навчання в процесі формування здоров'язберігаючої компетентності в учнів.

Операційний компонент охоплює відповідні вміння та навички, які сприятимуть розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів. Спираючись на дослідження М. Кузьміної [9, с. 35–40], можна виділити п'ять основних груп умінь (виходячи із загальної структури педагогічної діяльності): гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські.

Гностичний компонент передбачає такі вміння вчителя, як вивчати й аналізувати наукову літературу з проблеми здоров'язбереження; підбирати, аналізувати науково-методичні, валеологічні закономірності, теорії, принципи, ідеї, гіпотези, працювати з різними джерелами інформації, користуватися різноманітним довідковим матеріалом для отримання необхідної інформації, аналізувати, синтезувати, узагальнювати й використовувати матеріал

з проблеми збереження здоров'я у своїй діяльності.

Блок проектувальних умінь охоплює здатність учителя конкретизувати цілі навчання й виховання з проблеми здоров'язбереження; проектувати і прогнозувати власну педагогічну діяльність, розробляти власні проекти з проблеми здоров'язбереження; прогнозувати перспективи навчально-виховного процесу та виявляти напрям професійного самовдосконалення з досліджуваної проблеми.

Конструктивні вміння вчителя виявляються в здатності будувати процес оволодіння життєвими навичками, ґрунтуючись на головних принципах навчання.

Комунікативні вміння в роботі з розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів спрямовані на здатність учителя встановлювати доцільні взаємини з учнями; управляти своїми емоціями, поведінкою під час спілкування з учнями; адекватно сприймати й розуміти учнів; володіти способами доцільної поведінки в міжособистісному спілкуванні; налагоджувати спілкування школярів на принципах взаємоповаги й толерантного ставлення; стимулювати й розвивати в учнів інтерес до різних форм здоров'язбереження; орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування; вирішувати конфлікти в системах «учень-учень», «учень-батьки», «учень-учитель».

Блок організаторських умінь охоплює здатність учителя організовувати процес оволодіння учнями життєвими навичками як педагогічну взаємодію; допомагати учням так організовувати свою життєдіяльність, щоб вона сприяла збереженню їхнього здоров'я; стимулювати творчий підхід учнів до навчання, самоосвіти, фізичного та психічного самовдосконалення; спонукати учнів до усвідомлення цінності життя і здоров'я, значущості здорового й безпечного способу життя.

Методичні вміння вчителя передбачають певний рівень володіння методикою ефективного використання навчально-матеріальної бази й нових інформаційних технологій для визначення кількості і якості здоров'я учнів.

Особистісний компонент готовності передбачає розвиток таких якостей особистості вчителя, які допоможуть йому в майбутньому успішно розвивати здоров'язберігаючу компетентність учнів. Так, зокрема, важливе місце посідає педагогічна спрямованість на ведення здорового способу життя й формування його у вихованців; позитивне ставлення до роботи з дітьми, що мають обмежені можливості здоров'я, адекватне сприйняття їхніх проблем і пошук шляхів їх

вирішення. Крім того, вчитель повинен не мати шкідливих звичок, бути переконаним у необхідності ведення здорового способу життя; цінувати власне здоров'я, стежити за його станом, регулярно оздоровлюватися; добре володіти своїми емоціями, своїм психічним станом; не вживати стимулювальних засобів.

Отже, на основі вивчення сучасних підходів до вивчення професійної діяльності вчителя нами сформульовано визначення готовності вчителя до розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів як інтегральної якості особистості, що ґрунтується на визнанні здоров'я однією з базових цінностей суспільства й охоплює систему мотивів здоров'язберігаючої діяльності, якості особистості, знання та вміння фахівця, які дають йому змогу мобілізуватися на цю діяльність і виконувати її на необхідному рівні.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, дотримання здорового способу життя впливає на формування, збереження та зміцнення здоров'я, сприяє інтелектуальному й духовному розвитку особистості, успішному навчанню. Це можливо в разі застосування особливих здоров'язберігаючих технологій, орієнтованих на саморегуляцію особистості й набуття сенсу здорового способу життя, що нині зараховується до пріоритетних завдань освіти.

Успішному формуванню готовності педагогів до здоров'язберігаючої діяльності сприяє дотримання комплексу педагогічних умов, що створюються в процесі професійної підготовки: наявності здоров'язберігаючого середовища (екологічного, інформаційного та соціально-психологічного); включення студентів протягом усього періоду професійної підготовки в здоров'язберігаючу діяльність у рамках теоретичної, практичної, наукової й соціокультурної діяльності; наявність навчально-методичного забезпечення процесу підготовки сту-

дентів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності (навчально-методичні комплекси навчальних дисциплін і практик).

Надалі планується розроблення навчально-методичного забезпечення ефективного процесу формування готовності педагогів до здоров'язберігаючої діяльності в учнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Омельченко С.О. Теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2008. 44 с.
2. Показники здоров'я населення та використання ресурсів охорони здоров'я в Україні за 2017 рік / Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdov.html> (дата звернення: 20.09.2018).
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 18.10.2018).
4. Бобрицька В.І. Формування здорового способу життя у майбутніх учителів : монографія. Полтава : ТОВ «Поліграфічний центр «Скайтек», 2006. 432 с.
5. Беседа Н.А. Підвищення готовності вчителів загальноосвітньої школи до застосування здоров'язберігуючих технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2010. № 1(3). С. 363–369.
6. О подходах к исследованию структуры профессионально-педагогической деятельности / под ред. Н.В. Кузьминой. Ленинград : ЛГУ, 1972. 182 с.
7. Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04. Луганськ, 2006. 44 с.
8. Іонова О.М., Лук'янова Ю.С. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2009-01/09iomppp.pdf (дата звернення: 21.10.2018).
9. Мешко Г.М. Формування компетентності здоров'язбереження у майбутніх педагогів. *Професійні компетенції та компетентності вчителя* : матеріали регіонального науково-практичного семінару. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. С. 17–21.